

GEMEENTEPLEIN 13 – SINT-DENIJS-WESTREM

CHE-rapport

Antwerpen | augustus 2021

Saint-Denis Westrem. — De Groote Plaats. — La Grand'Place.

D. Héndrix, 81, rue Cuyllits, Anvers.

MAR JAEN

Wapenstilstandlaan 59, 2600 Antwerpen

0496 66 26 51 | info@marjaen.be

<https://marjaen.be>

Colofon

MAR JAEN BV
Wapenstilstandlaan 59,
2600 Antwerpen
Tel: 0496 66 26 51
Email: info@marjaen.be
Website: <https://marjaen.be>

In opdracht van
DIEDRIK VAN CAUTER
Gemeenteplein 12
9051 Sint-Denijs-Westrem

INHOUD

HOOFDSTUK 01 IDENTIFICATIE	5
01.01. Inleiding	5
01.02. Afbakening van gegevens	6
01.03. Beschrijving Agentschap Onroerend Erfgoed	8
HOOFDSTUK 02 HISTORISCHE SITUERING	9
02.01. Bouwhistoriek	9
02.02. Bouwfasen	23
HOOFDSTUK 03 FOTOREPORTAGE	25
03.01. Exterieur	26
03.02. Interieur	28
HOOFDSTUK 04 CONCLUSIE	41
BIBLIOGRAFIE	43

01.01. INLEIDING

Het doel van deze studie is de opmaak van een CHE-rapport van de woning Gemeenteplein 13 in Sint-Denijs-Westrem.

Deze studie werd gemaakt in augustus 2021 op basis van literatuuronderzoek en een visueel onderzoek in situ. Er werd geen archiefmateriaal gevonden dat concrete en exacte informatie bood. In het stadsarchief van Gent werd gezocht naar de bouwdoSSIers van Sint-Denijs-Westrem. Deze konden echter niet geraadpleegd worden aangezien men in het stadsarchief niet weet waar 200 dozen archief van Sint-Denijs-Westrem gelokaliseerd zijn. De bouwdoSSIers van het Gemeenteplein zitten spijtig genoeg in één van die dozen. Aan de hand van twee publicaties over het Gemeenteplein, de informatie uit de doSSIers van het Agentschap Onroerend Erfgoed van de Provincie Oost-Vlaanderen, enkele historische kaarten en een bezoek aan de woning, maakten het mogelijk om de bouwhistoriek in grote lijnen op te stellen.

Het onderzoek werd in vier hoofdstukken neergeschreven.

- In een eerste deel wordt een algemene administratieve identificatie van de site weergegeven.
- Het tweede hoofdstuk bevat de resultaten van het bouwhistorisch onderzoek. Aan de hand van de beschikbare bronnen werd er een chronologisch opgestelde nota uitgeschreven. Hierbij werd het belangrijkste beeldmateriaal dat tijdens deze studie werd teruggevonden in ondergebracht. Verder werd er ook op de plannen van de bestaande toestand de bouwfases met kleur aangeduid.
- Het derde deel geeft een visueel overzicht van de gevels en de ruimten in de woning aan de hand van een fotoreportage en een korte beschrijving van de aanwezige interieur- en erfgoedelementen.
- In de conclusie worden de erfgoedwaarden geïdentificeerd en beschreven.

01.02. AFBAKENING VAN GEGEVENS

Naam: Burgerhuizen in neotraditionele stijl (Woning Gemeenteplein 13)

Ligging: Gemeenteplein 13, 9051 Sint-Denijs-Westrem

Inventaris AOE ID: 26855

Statuut:

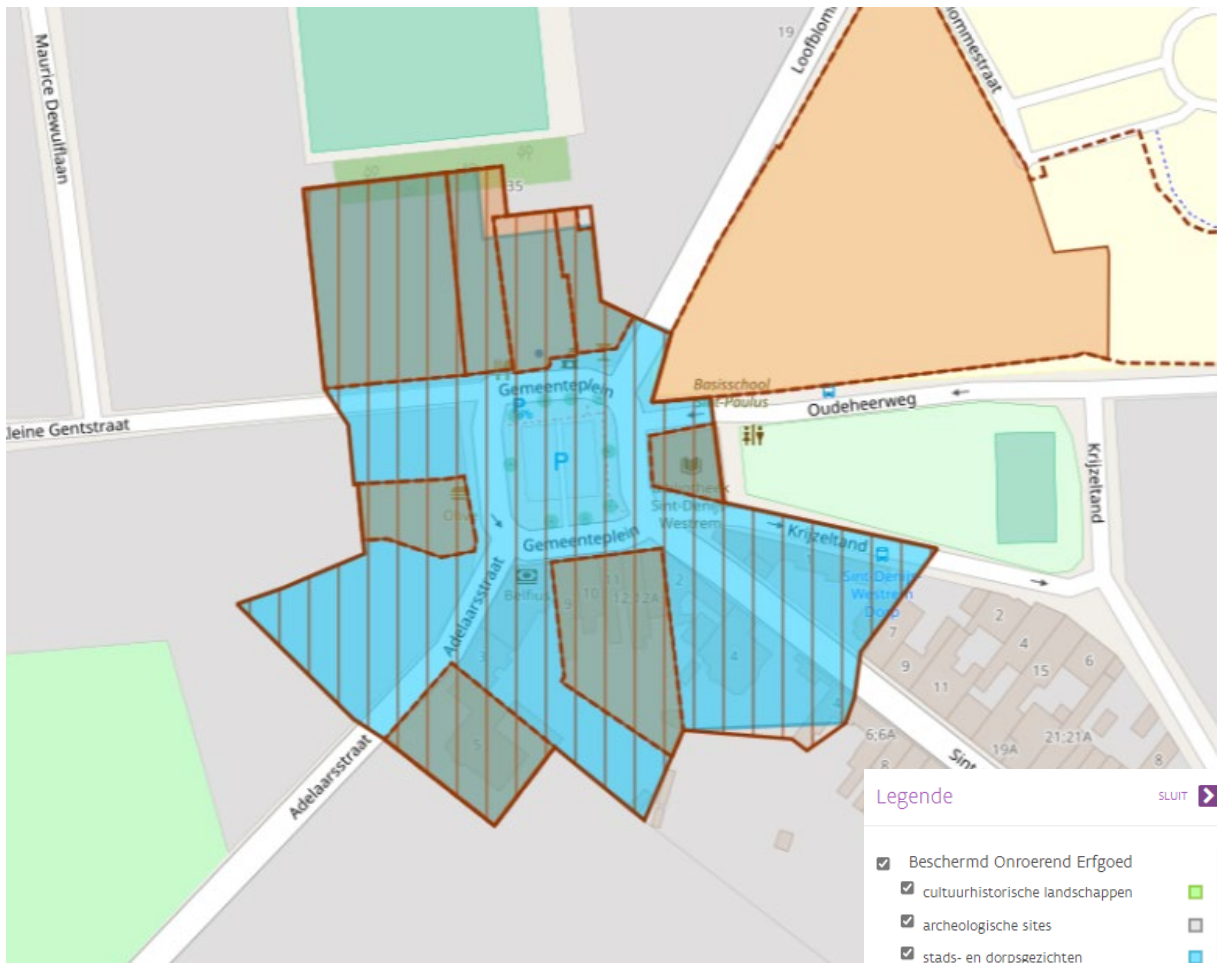
- is aangeduid als vastgesteld bouwkundig erfgoed Burgerhuizen in neotraditionele stijl sinds 14-09-2009

- is aangeduid als beschermd stads- of dorpsgezicht, intrinsiek Dorpskom Sint-Denijs-Westrem, sinds 13-10-1986

Kadaster: Gent 25 afd, Sint-Denijs-Westrem, sectie B, 0014/00T000

Figuur 1: Frontaal zicht top de gevel van woning nr.13 en 12, *Mar Jaen (MJ) 2021*

Legende

SLUIT

Beschermd Onroerend Erfgoed

cultuurhistorische landschappen

archeologische sites

stads- en dorpsgezichten

monumenten

overgangszones

Vastgestelde Inventarissen

landschapsatlas

historische tuinen en parken

houtige beplantingen

archeologische zones

bouwkundig erfgoed

Erfgoedlandschappen

Unesco Werelderfgoed

kernzones

bufferzones

Gebieden geen archeologie

gga - gewestelijk

gga - gemeentelijk

Plannen

beheersplannen

onroerenderfgoedrichtplannen

Figuur 2: Aanduiding van de erfgoedelementen, www.geo.onroenderfgoed.be, 2021

Figuur 3: Zicht op het Gemeenteplein, met rechts de woning nr.13, MJ 2021

01.03. BESCHRIJVING AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED

Deze beschrijving is letterlijk overgenomen van de website Onroerend Erfgoed.¹

'Centraal gelegen rechthoekig beboomd dorpsplein aangelegd tussen 1895 en 1899 op het oude knooppunt van verschillende dorpsstraten en de heirweg Gent-Kortrijk. Omringende eenheidsbebouwing in neotraditionele stijl. Noordelijke pleinwand gedomineerd door het voormalig gemeentehuis. Oostelijke wand voor enkele jaren verminkt door het slopen van de toegangspoort met twee torens van het zogenaamde "kasteel Herry" op de hoek met de Kleine Gentstraat en vervangen door nieuwe bouw (nummer 5 met behouden wapenschild van de familie Herry, burgemeester en opdrachtgever van de pleinaanleg). Ook het voormalig café "het gouden hoofd" op de hoek met de Adelaarsstraat aan de zuidelijke flank moest plaats ruimen voor een nieuwe bouw in neostijl. De bedreigde westelijke zijde bleef tenslotte behouden.

Sobere neotraditionele gevelwand met twee bouwlagen en zadeldak (leien), daterend van 1899. Donkere bak- en hardsteenbouw met markerende getrapte dakkapellen en neo-Vlaamserenaissancegetint dakvenster bij nummer 12.'

Figuur 4: 2015, <https://beeldbank.onroenderfgoed.be/images/221666>

¹ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/themas/3353> & <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/26855>

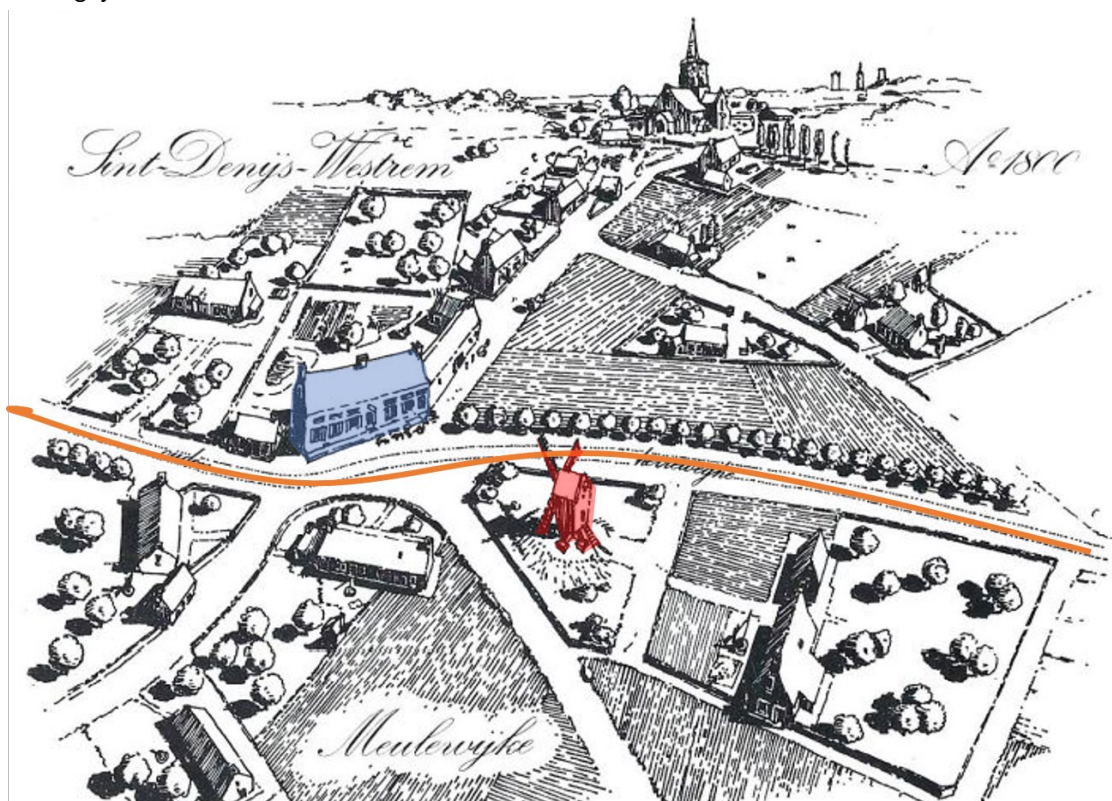
HOOFDSTUK 02 HISTORISCHE SITUERING

In dit hoofdstuk wordt de bouwhistoriek van het Gemeenteplein en de woning nr. 13 besproken. Voor het bouwhistorisch onderzoek werd beroep gedaan op het historisch beeldmateriaal zoals historische kaarten (cartesius en geopunt), postkaarten en foto's, literatuur over Sint-Denijs-Westrem en archief van het Agentschap Onroerend Erfgoed in Oost-Vlaanderen (Archief AOE). In het stadsarchief van Gent werd gezocht naar de bouw dossiers van Sint-Denijs-Westrem. Deze konden echter niet geraadpleegd worden aangezien men niet weet waar 200 dozen archief gelokaliseerd zijn. De bouw dossiers van het Gemeenteplein zitten in één van die dozen. In de jaren 1990 heeft de Heemkundige kring 'Scheldeveld' het archief nog wel kunnen raadplegen. Zij hebben in hun jaarboek een artikel over het Gemeentehuis en het Gemeenteplein geschreven.² Voor dit onderzoek gaf dit artikel dan ook de meeste informatie.

02.01. BOUWHISTORIEK

1. DE DORPSPLAATS VOOR 1890

Hoewel het huidige Gemeenteplein pas in 1895 werd aangelegd, was deze dorpsplaats voordien reeds een knooppunt van lokale wegen. De belangrijkste weg die de dorpsplaats kruiste was de Oude Heirweg, de vroegere Romeinse heirbaan van Gent naar Kortrijk en Rijsel, en tot in de 1800 de enige verharde weg in de dorpskom. Tot 1716, toen onder het Oostenrijks bewind de huidige Kortrijkse steenweg werd aangelegd, was deze heirweg een belangrijke verkeersader.³

Figuur 5: Tekening van de oude dorpsplaats rond 1800, met de molen, de oude Heirweg en de voormalige herberg 'het Meuleken'. VANDEVEIRE 1999

² VANDEVEIRE, J., 'Een gemeentehuis voor Sint-Denijs-Westrem', *Heemkring Scheldeveld*, Jaarboek XXVII, 1999, p. 95

³ DELBAERE E., 'Het Gemeenteplein', *Sint-Denijs-Westrem in beeld*, deel 1, Baarle 1979, p. 6

Op de plaats waar het huidige gemeentehuis staat, stond de herberg 'Het Meuleken' gebouwd in 1726 en dichtbij deze oude Heirweg stond een houten windmolen, die in 1887 werd afgebroken.⁴ Langs de andere kant van de Heirweg werd het bouwblok tussen 1831 en 1900 ingenomen door een klooster, school (Instituut Heilige Theresia) en ouderlingentehuis van de zusters van Sint-Vincentius-à-Paulo (gesticht in 1827). De eerste kloosterkapel werd gebouwd in 1835. In 1845 werd een weeshuis opgericht gevolgd door een kostschool. Vanaf de jaren 1860 begint de grootste bouwcampagne, volgens archiefstukken onder meer in 1869-70 (bouw van een nieuwe kapel), 1879-80 (gemeenteschool), 1885-86 (bewaarschool), 1890 (pensionaat), 1891 (bejaardentehuis voor mannen), 1900 (lagere school).⁵

Figuur 6: 1841, Dorpsplaats met de molen, de oude Heirweg en de voormalige herberg 'het Meuleken'. Atlas der Buurtwegen, www.geopunt.be

In 1870 werd aan de dorpsplaats, op de locatie van de oude molen het café 'Het Zonneken' opgericht. Het gebouw doet nu dienst als bibliotheek. Een ander oud gebouw rechts bij de ingang van de Kleine Gentstraat (nr.4 en 6), nu een dubbele woning, was het vroegere schoolgebouw.⁶

De gemeenteraad van Sint-Denijs-Westrem vergaderde op het einde van de 19e eeuw, net zoals in vele andere dorpen en gemeenten, in een herberg. Zeer waarschijnlijk was dit in 'Het Gouden Hoofd', een herberg op de dorpsplaats die in de jaren 1890 werd afgebroken om plaats te maken voor het nieuwe Gemeenteplein.⁷ De gemeenteraad bestond toen uit o.a. de burgemeester Léon Herry (1855-1906) en zijn schepenen Leonard Blanchaert (1834-1905) en Pieter Peirens en de raadsleden ridder Emile Soenens, August Verbiest, Constant Everaert, Emiel Vercauteren, Leo De Wulf en de gemeentesecretaris Pieter Vanrenterghem.⁸

De burgemeester, Léon Henri Ghislain Marie Herry, trouwde in 1879 met barones Valérie de Loën d'Enschede (1858-1927) en verkreeg in 1880 de erkenning in de erfelijke adel.⁹ Rond 1886 liet hij op een groot domein met

⁴ DELBAERE 1979, p. 6

⁵ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/26880>

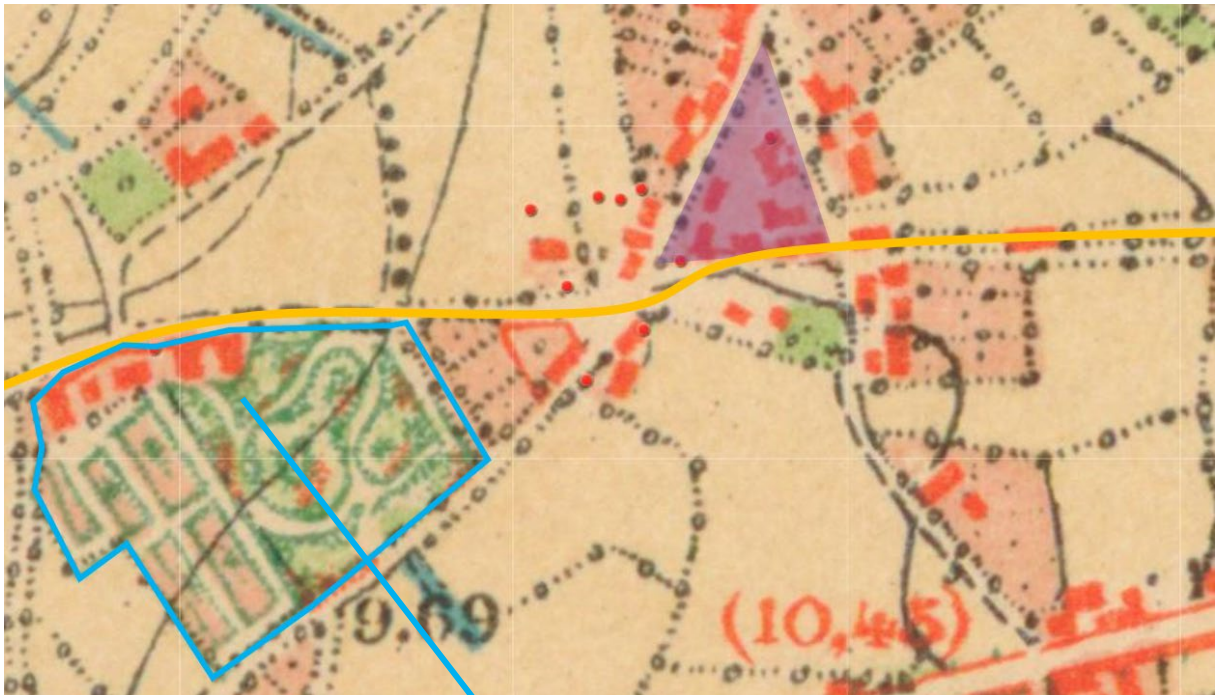
⁶ DELBAERE 1979, p. 7

⁷ VANDEVEIRE 1999, p. 95

⁸ idem, p. 99

⁹ [https://nl.wikipedia.org/wiki/Herry_\(adel\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Herry_(adel))

Engelse tuin, en niet ver van de dorpsplaats, een kasteel in neo-Vlaamsrenaissance stijl bouwen. (Figuur 8 en 7)
Tot 1903 zal hij het kasteel verder uitbreiden en verbouwen tot zijn huidige vorm.

Figuur 7: 1873, Topografische kaart, met aanduiding van het toekomstig **domein van Herry**, de **Heirbaan** en het bouwblok van het **klooster**, www.arcgis.be

Figuur 8: Kasteel van Herry rond 1910, www.delcampe.net en ingekleurd met app *MyHeritage*

De schepen Leonard Blanchaert is binnen de kunstgeschiedenis een belangrijke kunstenaar die in Vlaanderen heel wat kerken van neogotische beelden en meubilair heeft voorzien. Hij was een kunstschrijnwerker en zorgde voor de bouw en de ornamentale sculptuur van het kerkelijk meubilair zoals bijvoorbeeld koorgestoelte, een orgelkas, enz. Zijn atelier 'St.- Jozef' was gelegen op de hoek van de Putkapelstraat en de Kortrijkse Steenweg. Hij was een cruciale figuur voor het ontstaan van het atelier van de 'Gebroeders Leopold en Léonard Blanchaert' (later beter bekend als het atelier Bressers-Branchaert). De 19de-eeuwse architect Jean Baptist Bethune (1821-1894), was de grote promotor van de neogotiek in België. Tijdens zijn zoektocht naar bekwame ambachtslieden om zijn ideeën uit te voeren, heeft hij de schilder Adriaan Bressers (1835-1898) en de gebroeders Blanchaert ontdekt en werden zijn vaste uitvoerders. Op zijn aanraden vestigden ze zich in Maaltebrugge, een wijk van Sint-Denijs-Westrem. Daar krijgen ze van grootindustrieel Joseph de Hemptinne delen van zijn landgoed ter beschikking. Zo ontstaat in Maaltebrugge als het ware een kunstenaarskolonie waarvan ook de goudsmederij Bourdon en de kunstsmederij Firlefijn ook deel van uitmaakten.¹⁰ Leonard Blanchaert woonde net zoals baron Léon Herry in een woning in een neo-Vlaamserenaissance stijl met trapgevels en kruisvensters in combinatie met neogotische elementen als spitsbogen en lisenen. (Figuur 9)

Figuur 9: ca. 1900, Woning van Léonard Blanchaert, www.delcampe.net en ingekleurd met app MyHeritage

¹⁰ KADOC, Inventaris van het neogotisch tekeningenarchief Bressers-Blanchaert ca. 1860-1914, <https://www.landvannevele.com/upload/1/paginas/Andr%C3%A9%2065%20definitief.pdf>

2. AANLEG VAN HET GEMEENTEPLEIN

In 1890 was Sint-Denijs-Westrem een welvarende gemeente geworden met 2090 inwoners, maar een echt gemeentehuis en dorpsplein ontbrak nog. De gemeenteraad, met o.a. de burgemeester Herry en Leonard Blanchaert, kwamen tot het besluit om een nieuw gemeentehuis aan een nieuw dorpsplein te construeren binnen een homogeen architectonisch kader. Hoe deze beslissing juist tot stand kwam is niet gekend, maar de eerste verwijzing naar de bouw van een nieuw gemeentehuis en de aanleg van een dorpsplein komt voor in het besluit van de Gemeenteraad van 24 november 1890.

'Gezien het voorstel van het Schepencollegie om aan de samenvoeging der Kerstraat [nu Loofblommestraat/Adelaarstraat], Kerkweg en Berdelenstraat [nu Krijzeltand/Kloosterstraat] eene nieuwe openbare plaats te stichten, van deze straat naar de Kerkdreef eene nieuwe straat te openen, de Kerkdreef op tien meters te brengen, de Kerstraat en de Berdelenstraat gedeeltelijk op acht meters te brengen en op het perceel 202a ten voorhoofde op de nieuwe plaats een gemeentehuis te bouwen; Gezien dat dit ontwerp voordeelig aan de gemeente zal zijn;

Besluit:

*Het Schepencollegie te gelasten de plans dezer werken te doen opmaken en tot de wettige pleegvormen te doen overgaan. De openbare plaats eene grootte gevende van 30 meters breed op 60 meters lang en het gemeentehuis eene begrootingswaarde van 15 000 franken.'*¹¹

In 1891 werd de jonge architect Hendrik Geirnaert (1860-1928) aangesproken om plannen voor een nieuw gemeentehuis te maken.¹² Uiteindelijk werden de werken voor zowel het gemeentehuis als het gemeenteplein niet uitgevoerd. Waarschijnlijk was de aankoop van de gronden minder evident dan eerst werd aangenomen.

Het gemeentebestuur van Sint-Denijs-Westrem bleef wel vastbesloten om een echt gemeentehuis te bouwen en verplaatste te plannen naar een andere locatie, namelijk aan het kruispunt van de Kerkstraat [nu Loofblommestraat en Adelaarsstraat], de Kleine Gentstraat, de Kleine Molenstraat [nu Krijzeltand] en de Oudeheerweg. Vanaf 1894 werden de nodige gronden aangekocht.¹³

Burgemeester Léon Herry gaf in 1894 terug de opdracht aan architect Hendrik Geirnaert om een gemeentehuis in neo-Vlaamserenaissancestijl te ontwerpen. Het kan niet toevallig zijn dat Herry en Blanchaert kiezen voor een stijl waarin hun eigen stilistische voorkeur naar toe gaat.

Geirnaert diende op 31 augustus 1894 zijn begroting in voor een gemeentehuis en 'drij bijzondere woningen'. Onder het gemeentehuis was de dienstwoning voor de veldwachter, rechts kwam een café en links werden twee woningen ingericht. Voor de uitvoering van de werken werd beroep gedaan op de aannemer Jan Wykaert.¹⁴ Aan de afwerking van het Gemeentehuis hebben de gebroeders Blanchaert, Vander Haeghen, ridder Emile Soenens en het atelier van Bressers meegewerkt.¹⁵

Het gemeentebestuur gaf samen met de bouw van het gemeentehuis ook de toestemming tot de

*'Opening eener openbare plaats aan de samenvoeging van het Klein Molenstraatje, den Ouden Heirweg, de Kleingentstraat en de Kerkstraat, de opening eener nieuwe straat leidende van deze nieuwe plaats naar de Kortrijksche baan, de verlegging van de Kleine Gentstraat en de aflijning der Kerkstraat, Ouden Heirweg en Berdelenstraat.'*¹⁶

¹¹ VANDEVEIRE, J., 'Een gemeentehuis voor Sint-Denijs-Westrem, *Heemkring Scheldeveld*, Jaarboek XXVII, 1999, p. 95

¹² Geirnaert behaalde het diploma van architect aan de Sint-Lucasschool in Gent (1881) en gaf nadien meer dan 45 jaar les aan deze instelling. Hij was tevens lid van de Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML) van de stad Gent. Naast zijn loopbaan als lesgever wijdde Geirnaert zich vooral aan de bouw, de uitbreiding en de restauratie van kerken in Oost-Vlaanderen. Van zijn hand zijn 47 projecten bekend vooral in Oost-Vlaanderen. De meeste hebben betrekking op de bouw, uitbreiding en restauratie van kerken. https://nl.wikipedia.org/wiki/Hendrik_Geirnaert, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/personen/7036>

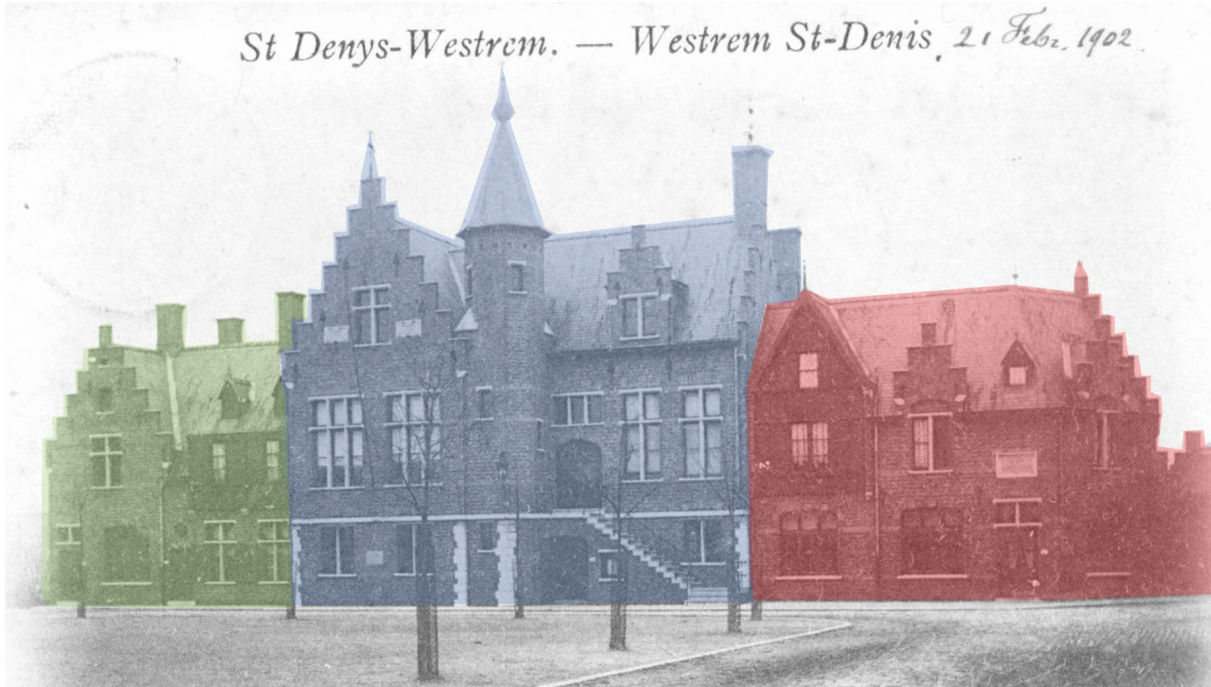
¹³ VANDEVEIRE 1999, p. 98

¹⁴ DELBAERE 1979, p. 7

¹⁵ VANDEVEIRE 1999, p. 133

¹⁶ idem, p. 100

In 1897 werd er een kostenraming opgemaakt voor de aanleg van het Gemeenteplein. Het werk omvatte het effenen van het terrein, het plaatsen van de boordstenen en het leveren en effenen van fijne kiezel van *porphyre tussen de kantsteenen*.¹⁷ Pas op 5 februari 1898 keurde de Gemeenteraad de aanbesteding goed en duidde Orlans aan als aannemer. Er werden akten van grondafstand goedgekeurd van de percelen die ingenomen werden voor de aanleg van het plein en de straten.¹⁸

Figuur 10: ca. 1902, Zicht op het [gemeentehuis](#), de twee [woningen](#) en het [café](#), [www.delcampe.net](#)

Figuur 11: ca. 1903, Zicht op de toegangspoort van het kasteel Herry en de herberg 'Hof Van Vlaanderen', [www.delcampe.net](#) en ingekleurd met app [MyHeritage](#)

¹⁷ VANDEVEIRE 1999, p. 119

¹⁸ idem, p. 122

Het café, de twee huizen naast het gemeentehuis en de andere gebouwen rondom het plein werden allemaal in dezelfde stijl opgetrokken. De burgemeester nam de opportuniteit om zelf een monumentale toegangspoort en dreef naar zijn eigen kasteel op te nemen in de plannen voor de aanleg van het nieuwe plein. Tegenover het gemeentehuis werd een reeks van woningen en een café geconstrueerd, ook allemaal in een neo-Vlaamserenaissance stijl die in het stilistische concept van het plein paste. Zo werden dus alle gebouwen rondom het dorpsplein in één stijl ontworpen en vormden ze een eenheid. Langs de rand van het centrale open plein werden rond 1899 een hele reeks nieuwe bomen geplaatst, omdat het plein anders 'te kaal' was. Uiteindelijk werd het geheel een "voorbeeld voor gans Oost-Vlaanderen". Ook de pers was een en al lof. Het weekblad 'Gent Voorwaarts' schreef

*'Het mag gezegd worden dat, onder de gemeenten van den zelfden rang, geen enkele in onze provincie, op zulk een officieel gebouw kan wijzen'.*¹⁹

Voor Geirnaert was het ontwerp voor het gemeentehuis een visitekaartje voor opdrachten voor andere gemeentehuizen in Oost-Vlaanderen. Zo ontwierp hij in dezelfde stijl het gemeentehuis van Etikhove (1901) en dat van Maldegem (1906).

Figuur 12: ca. 1910, Het gemeenteplein, www.delcampe.be en ingekleurd met app MyHeritage

De inhuldiging van het plein gebeurde in 1899 onder het burgemeesterschap van Léon Herry en de schepenen Petrus Peirens en Leonard Blanchard. Deze nieuwe stedenbouwkundige realisatie werd gevierd met een groot volksfeest dat negen dagen duurde.²⁰ Op zondag 7 mei startten de feestelijkheden met een muzikfestival waar 30 harmoniefanfaren en zangmaatschappijen aan deelnamen.²¹ Op 8 mei werden in verschillende wijken volksfeesten ingericht, en werden er 7 luchtballonnen opgelaten. De grote dag was echter dinsdag 9 mei, toen in de voormiddag een groots opgezette vee-tentoonstelling plaatsvond. De gouverneur van Oost-Vlaanderen, baron R. de Kerchove d'Exaerde (1827-1932) overhandigde de prijzen en eremedailles aan de winnaars. Ook

¹⁹ DELBAERE 1979, p. 7

²⁰ <https://cultuur.stad.gent/sites/default/files/2020-04/Erfgoedwandelplan%20%27Sint-Denijs-Westrem%20en%20Afsnee%20voor%20beginners%27.pdf>

²¹ DELBAERE 1979, p. 12

verschillende volksvertegenwoordigers en senatoren woonden de plechtigheid bij. Nadien werd in de raadzaal van het gemeentehuis aan de genodigden een banket aangeboden van acht gangen met wijn en champagne.²²

Al snel na de inhuldiging was er heel wat activiteit op en rond het Gemeenteplein. Volgens de auteur Ewald Delbaere kwam in de plaats van café 'Het Meuleken café 't Gemeentehuis' bij Camiel De Backer. Naast de poort van het 't kasteel Herry, was 'Het Hof van Vlaanderen' bij Verdonck. Op de hoek met de Adelaarstraat kwam 'het Gouden hoofd' en op een 10-tal meter van het gemeenteplein had men café 'Sint-Antonius' bij Ivo Goeteyn. Al deze gelegenheden werden van drank voorzien door drie plaatselijke brouwerijen, nl. Roegiers, D'Haenens en Van Wayenberghe. Naast het gemeentehuis, hield koster-drukker H. De Vylder een handeltje in schrijfgerief en speelgoed, en tegenover het gemeentehuis was een tijd lang de post gevestigd. Ook de onderpastoors woonden sinds jaar en dag op het pleintje, in een huis dat door Eulalie Lievevrouw, met deze bestemming aan de kerk geschonken was.²³

Figuur 13: 1930, het café 'Het Gouden Hoofd', DELBAERE 1979

Doorheen de laatste 100 jaar onderging de bebouwing rond het Gemeenteplein verschillende verbouwingen. In de voormalige herberg 'Het Gouden Hoofd' kwam de bank 'Gemeentekrediet'. Wanneer de schoenzaak Vervaet het pand opkocht om er een kantoor te vestigen, werd het hoekhuis gesloopt, maar in een gelijkaardige stijl weer opgebouwd.²⁴ De grootste verandering vond plaats aan de westkant, waar de monumentale inrijpoort van het 'kasteel Herry' stond. Dit geheel werd in 1956 gesloopt en vervangen door een modern gebouw. Ook het kloostercomplex werd gedeeltelijk gesloopt voor een bakstenen nieuwbouw. De constructie van de vroegere herberg 'het Hof van Vlaanderen', het gebouw van de bibliotheek en enkele gelijkaardige huisjes in de

²² DELBAERE 1979, p. 13

²³ idem

²⁴ VANDEVEIRE 1999, p. 133

Adelaarstraat bleven wel bewaard.²⁵ Echter werden de gevels van de bibliotheek en het Hof van Vlaanderen afgewerkt met een pleiter- en/of verlaag en verdween het egale 'bakstenen' gevelbeeld van het plein.

In 1986 werd het Gemeenteplein voor zijn historische waarde beschermd als stads- of dorpsgezicht, intrinsiek Dorpskom Sint-Denijs-Westrem. Hieronder vallen de woningen Gemeenteplein 1-4, 6-7, 9-12 en 14, Adelaarstraat 2-4-6, Kleine Gentstraat 2-4-6 en Krijzeltand 1.

*'De bescherming werd gericht op de dorpskom met in begrip van de gevelwanden op de begrenzing, omwille van het algemeen belang gevormd door de historische waarde van de gehele aanleg in vrijwel uniforme neotraditionele stijl, aangelegd volgens een globaal plan, op het einde van de 19de eeuw, met enkele woningen in de landelijke of neoclassicistisch geïnspireerde stijl.'*²⁶

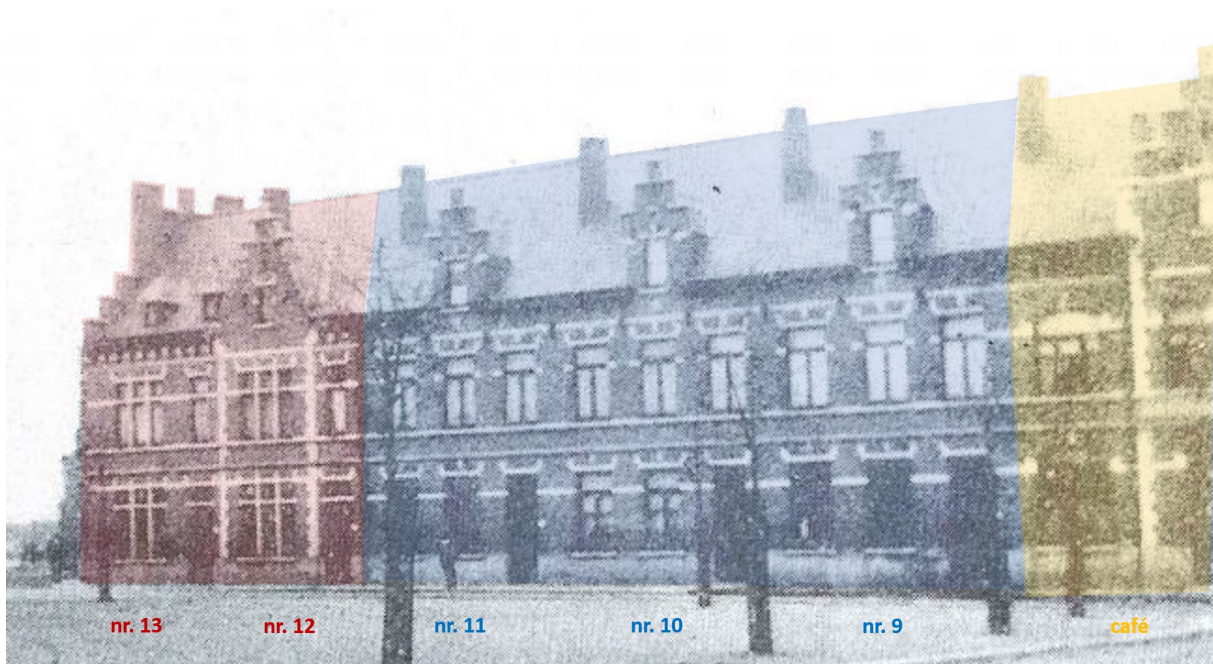
Figuur 14: Kadastraal plan uit 1986 met afbakening van de bescherming als dorpsgezicht, Archief AOE-Oost-Vlaanderen

²⁵ VANDEVEIRE 1999, p. 133

²⁶ Gent, Archief Agentschap Onroerend Erfgoed, Dossier Gemeenteplein Sint-Denijs-Westrem

3. WONING GEMEENTEPLEIN 13

De bouw van het gemeentehuis en de aanleg van een vierkant dorpsplein had niet alleen een praktische betekenis, maar was ook een architecturale uitdaging. Er werd bewust gestreefd om een harmonisch geheel te creëren. De meest gebouwen aan het plein werden in dezelfde periode en stijl gebouwd. De zuidelijke gevelrij (tegenover het gemeentehuis) vertoont een architecturale eenheid, waarvan de eentonigheid geweerd werd door de linkse woningen nr. 12-13, die samen een architecturaal geheel vormen, en het rechtse café 'Het Gouden Hoofd' een iets andere gevelopbouw of structuur te geven.²⁷ Wie de bouwheer of bouwmeester van de woningen Gemeenteplein 9-13 was, werd tijdens dit onderzoek niet teruggevonden. Zoals eerder gemeld, zijn de oorspronkelijke bouwdoSSIERS zoek. Verder heeft tot nu toe geen enkele publicatie iets vermeld over de bouwheer of bouwmeester van deze woningen. De architect Geirnaert ontwierp het hoogstwaarschijnlijk niet, aangezien hierover nergens iets vermeld wordt en er geen dossier in het KADOC (waar een groot deel van zijn archief bewaard is) gearchiveerd is.

Figuur 15: Gevel, met (hoek)woningen nr. 13 en 12, de woningen nr. 11-9 en het café, DELBAERE 1979.

Wat we wel weten, of ten minste toch kunnen veronderstellen, is dat de vijf woningen nr. 9-13 door dezelfde architect/aannemers ontworpen werden en als opbrengst eigendommen gebouwd zijn. Mogelijk was de Gemeente de bouwheer en werden de woningen door een lokale aannemer vervaardigd en dan verkocht of verhuurd. De opbrengst ging dan naar de Gemeente, die volgens de historische bronnen, geld nodig had voor de verwezenlijking van het Gemeenteplein met gemeentehuis.²⁸

Voor de bouw van de huizenrij aan de zuidelijke zijde van het plein werd gekozen om ook een monumentaal gevelbeeld te creëren aan de hand van vijf woningen en een café. Kenmerkend is het gebruik van bak- en natuursteen, twee bouwlagen onder zadeldak, de ritmering van de dakkapellen met trapgevel, de schouwen, de doorlopende nok en een leien dakbekleding (aan de zijde van het Gemeenteplein). Er werd bewust gekozen om de hoeken, waaronder nr. 13-12 en het café, te variëren van de drie centrale woningen.

²⁷ VANDEVEIRE 1999, p. 133

²⁸ idem, p. 100

Zo kregen de woningen nr. 13 en 12 één samenhangende gevel met driedelig kruisvenster, een uitstekende risaliet met puntgevel en een meer uitgewerkte kroonlijst. De drie centrale woningen kregen elk drie traveeën met ter hoogte van de tweede travee een dakkapel met trapgevel.

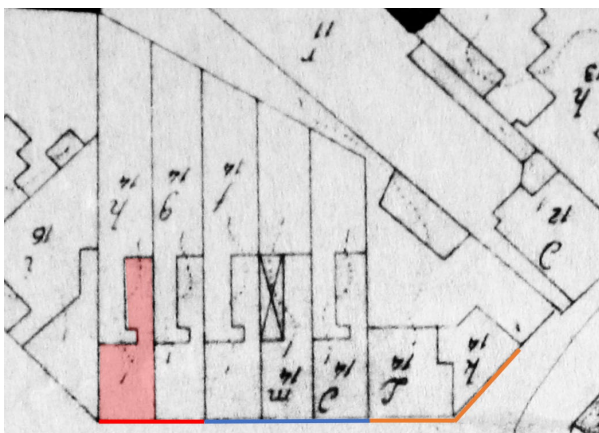
De vijf woningen kregen hetzelfde ruimteconcept, achterbouw en waarschijnlijk ook dezelfde interieurafwerking en materialen. De achtergevel was afgewerkt met een rotsbepoistering en de daken hadden naar de tuin toe dakpannen. (Figuur 19)

Ook het café kreeg een variant op de drie centrale woningen: de vooruitspringende risaliet van woning nr. 12 werd herhaald, er kwam een centrale dubbele vleugeldeur en het café kreeg vensters met een segmentboog.

Figuur 16: Huizenrij zuidelijke zijde Gemeenteplein, ca. 1900, DELBAERE 1979 en ingekleurd met app MyHeritage

Figuur 17: Detail van de doorlopende kroonlijst van woning nr. 13 en 12, MJ 2021

Figuur 18: Kadastraal plan met aanduiding van woning nr. 13, Gent, Archief AOE

Figuur 19: De achtergevel en aanbouw van woning nr. 13. De foto toont de grijze rotsbepoistering op woning nr. 13 en 11, Gent, Archief AOE

De gevels van de woningen nr. 13 en 12 horen samen en vormen één geheel. Dit komt vooral tot uiting in de uitgewerkte kroonlijst met korbelen die links en rechts van de uitspringende risaliet met trapgevel doorloopt. Tussen de korbelen werden decoratieve tegels aangebracht. De kroonlijst van woning nr. 11 is anders en veel soberder. Ondanks de eenheid die de gevelopbouw aan de twee woningen geeft, hebben ze elk hun eigen voordeur die aan een aparte woning toegang geeft. Elke woning had een hoofdvolume met daarachter een langwerpige uitbouw en een eigen tuin. Figuur 15 en 16 (en deels figuur 13) tonen dat de ramen oorspronkelijk een donkere kleur hadden en dus origineel niet wit geschilderd waren. Waarschijnlijk waren de ramen in een donkerbruin (houtkleur) of donkergroen geschilderd. Deze kleuren werden vaak voor buitenschrijnwerk in neo-Vlaamserenaissance of neogotische gebouwen gebruikt. De kleur van het schrijnwerk speelde een belangrijke rol in de accentuering van de architecturale en decoratieve karakteristieken van het gebouw.

Woning nr. 13 was, net als de anderen, heel traditioneel ingedeeld in een kelder met daarboven twee bouwlagen onder een zolder.

De eerste bouwlaag van het hoofdvolume had:

- een inkom
- een trapplaats
- een salon (zithoek)
- een eetkamer

De tweede bouwlaag van het hoofdvolume had

- een trapplaats
- twee slaapkamers

Op de zolder was er:

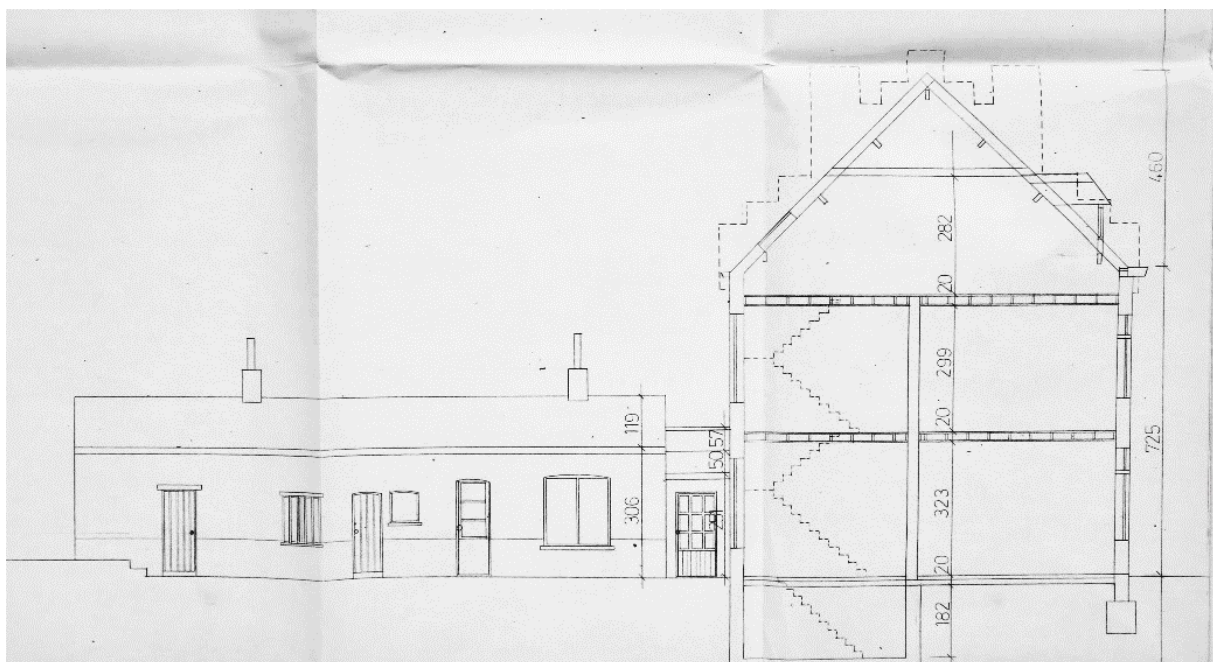
- een kamer (aan straatkant)
- een opbergruimte

De natte cellen, zoals de keuken en badkamer/koer waren in de aanbouw ondergebracht. Deze aanbouw had maar één bouwlaag onder een schuin dak.

De interieuraankleding moet vrij sober geweest zijn met o.a. houten planken vloeren, cementtegels voor de inkomhal en ruimten in de aanbouw, houten deuren met panelen, eenvoudige marmeren schouwmantels, pleisteren plafondlijsten, een houten bordestrap met balustrade en een gedraaide trappaal.

Figuur 20: Woning nr. 13: Plattegrond van de eerste en tweede bouwlaag volgens een plan uit 1999. Op dat moment was het originele ruimteconcept nog aanwezig. Mogelijk was de aanbouw origineel iets anders onderverdeeld, *Archief eigenaar*

Figuur 21: Doorsnede van de woning nr. 13 in 1999, *Archief eigenaar*

Het kon echter niet achterhaald worden in hoeverre de woning tussen 1899 en 1999 verbouwd werd, maar a.h.v. de plannen van bestaande toestand uit 1999 kan wel opgemaakt worden dat gedurende 100 jaar het ruimteconcept amper wijzigde. Waarschijnlijk werd wel de interieurafwerking gemoderniseerd en werden er nieuwe vloeren en deuren geplaatst, maar bleef het ruimteconcept hetzelfde.

De grote en meest ingrijpende verbouwing vond in 1999 plaats wanneer de toenmalige eigenares de architect John d'Hollandere uit Koekelare aansprak om de bestaande achterbouw af te breken en de bestaande trapplaats te verplaatsen naar een nieuwe achterbouw. Aan de originele eetplaats werd een grote ruimte aangebouwd waarin een woonkeuken geplaatst werd. Bij de verbouwing bleef het hoofdvolume grotendeels intact, hoewel de slaapkamer naar de tuin toe verkleind werd om er een nieuwe steektrap naar de zolder in te plaatsen. De interieurafwerking van alle ruimten werd echter wel gemoderniseerd. Bijna alle kamers kregen een nieuwe moulure aan het plafond en sommige ruimten kregen ook een rozet. Verder werden er nieuwe deuren geplaatst en werden nieuwe vloertegels gelegd. In de tuin werd ook een tuinberging geconstrueerd.

Sinds 1999 heeft de woning geen andere verbouwingen ondergaan

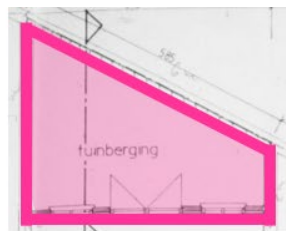

Figuur 22: Woning nr. 13: verbouwing uit 1999, met nieuwe **structurele ingrepen** en **verandering van functie**, *Archief eigenaar*.

02.02. BOUWFASEN

Tijdens dit onderzoek konden voor woning nr. 13 maar twee bouwfases geïdentificeerd worden. Indien toekomstig onderzoek wel de mogelijkheid heeft om archivalische bronnen te consulteren, kunnen de bouwfases misschien verder verfijnd worden.

- 1899
- 1999 : nieuw
- 1999 : verbouwing

N-1

N0

N1

N2

HOOFDSTUK 03 FOTOREPORTAGE

In dit hoofdstuk wordt een fotoreportage weergegeven van de woning Gemeenteplein 13. De foto's werden in augustus 2021 genomen (MJ 2021).

Figuur 23: 1900, Gevel, met (hoek)woningen nr. 13 en 12, de woningen nr. 11-9 en het café, DELBAERE 1979 en ingekleurd met app MyHeritage

Figuur 24: 2021, Woningen nr. 13-9, MJ 2021

03.01. EXTERIEUR

03.01.01. VOORGEVEL

- Het baksteenformaat van de gevel is 200 x 100 x 50 mm.
- De natuursteenelementen zijn overschilderd.
- De houten korbelen en kroonlijst zijn bedekt met panelen in kunststof.
- Het buitenschrijnwerk is in houtkleur.

03.01.02. ACHTERGEVEL

- De achtergevel is nog deels zichtbaar, maar de originele rotsbeplesering is verwijderd.
- Het venster van N1 werd vergroot om toegang te geven tot het dakterras.
- De aanbouw in 1999 kreeg houten schrijnwerk en in het dak werden drie veluxramen geplaatst.

03.02. INTERIEUR

03.02.01. GELIJKVLOERSE VERDIEPING

Inkomhal

- De inkomhal werd in 1999 opnieuw bepleisterd.
- Er kwam een nieuwe tegelvloer.
- De originele doorgang naar het salon werd dichtgemaakt.
- De originele trap naar de verdiepingen werd verwijderd en vervangen door een ingebouwde kast.
- De authentieke trap naar de kelder is nog wel aanwezig.

Woonkamer straatkant

- He voormalig salon heeft haar origineel ruimteconcept behouden, maar de originele deur naar de inkomhal werd dichtgemaakt.
- De schouw staat er nog maar is ontdaan van haar schouwmantel.
- Het plafond heeft een (recent) rozet.
- De ruimte kreeg samen met de voormalige eetkamer een nieuwe houten plankenvloer en een nieuwe pleisterlaag op de wanden en een plafondblijst.

Woonkamer midden

- De ruimte van de voormalige eetkamer is grotendeels bewaard, maar staat nu direct in verbinding met de aanbouw met de trapplaats en keuken uit 1999.
- De vloer werd vernieuwd, de schouw werd verwijderd en de wanden kregen een nieuwe pleisterlaag en plafondblijst.

Keuken

- De keuken is gelegen in de aanbouw uit 1999.

Toilet

- In de aanbouw van 1999 werd een toilet achter de voormalige trapplaats geconstrueerd.

Trap

- Vanuit de voormalige eetplaats vertrekt de trap naar de eerste verdieping.
- Er werd een klein bordes gecreëerd met een 'serre-effect' voor het plaatsen van planten en bloemen.
- Vanop het bordes vertrekt een kleine steektrap naar de eerste verdieping.

03.02.02. EERSTE VERDIEPING

Traphal

- Op de locatie van de voormalige trapplaats werd in 1999 een nachthal gecreëerd die toegang geeft tot de huidige badkamer, de slaapkamer aan de straatzijde en een steektrap naar de zolder.
- De wanden zijn in 1999 opnieuw bepleisterd en kregen een plafondlijst.

Slaapkamer aan straatzijde

- De slaapkamer aan de straatzijde behield haar origineel ruimteconcept en de locatie van de schouw.
- De schouw werd echter van haar schouwmantel ontdaan en de ruimte werd opnieuw bepleisterd.
- Centraal op het plafond werd in 1999 een nieuw rozet geplaatst.

Badkamer aan tuinzijde

- De oorspronkelijk tweede kamer van de woning werd in 1999 verbouwd tot badkamer met ligbad, wc en douche.
- De ruimte geeft toegang tot het dakterras boven de keuken.
- Een deel van de ruimte wordt ingenomen door de steektrap naar de zolder.
- De oorspronkelijk schouw is nog aanwezig, maar afgewerkt met een pleisterlaag.

Terras

- Bovenop de aanbouw uit 1999 werd een dakterras met houten planken gemaakt dat toegankelijk was via de badkamer.

03.02.03. ZOLDER

- De zolder werd in 1999 helemaal heringericht tot één grote open ruimte met drie veluxramen, een verlaagd plafond en een nieuwe plankenvloer.

03.02.04. KELDER

- De kelder is nog in zijn originele toestand met bakstenen troggewelven, een gecementeerde vloer met plint en een eenvoudige houten steektrap.

03.02.05. TUIN

- In de langwerpige tuin werd in 1999 een tuinhuis geconstrueerd.
- In de tuin is de bakstenen (scheidings-)muur van het voormalige achterhuis gedeeltelijk nog aanwezig.

HOOFDSTUK 04 CONCLUSIE

Het Gemeenteplein werd op 13 oktober 1986 als stadsgezicht beschermd voor zijn historische waarde. Deze historische waarde kan eigenlijk verder opgedeeld worden in een architecturale en stedenbouwkundige waarde. Binnen de aanleg van een nieuw dorpsplein, werden het Gemeentehuis, de zuidelijke huizenrij en nog enkele andere gebouwen opgericht als één laat 19de-eeuws ensemble tijdens één bouwfase en vanuit éénzelfde architecturale benadering. Centraal in het ontwerp stonden baksteen als materiaal en de neo-Vlaamserenaissance als stijl. Niet toevallig was dit ook de stijl van de woningen van de burgemeester Herry en de schepen/kunstenaar Leonard Blanchaert.

Vandaag vormt de gevel van de woning nr. 13, samen met de gevel van woning nr. 12, een belangrijk onderdeel van dit laat 19de-eeuwse ensemble. Ondanks de vernieuwde kroonlijst, bleef het ontwerp, de materialiteit en de architecturale kenmerken van de gevel (samen met woning nr. 12) doorheen de jaren erg goed bewaard. De andere woningen (nr. 11-9) en het café ondergingen reeds enkele verbouwingen.

Het interieur van woning nr. 13, met de typerende hoofdbouw en achterbouw, werd in 1999 echter wel grondig gerenoveerd. De verbouwingswerken waren vooral gericht op de afbraak van de originele achterbouw om plaats te maken voor een nieuwe aanbouw waarin een grote open keuken en een nieuwe traphal in ondergebracht werden. Het hoofdvolume met de salon en slaapkamer aan de straatzijde bleef bewaard. Hoewel de schouwmantels, de originele trap, vloeren en deuren verdwenen zijn, is de structuur van de hoofdbouw tot op vandaag in de woning nog aanwezig en herkenbaar.

Literatuur

- VANDEVEIRE, J., 'Een gemeentehuis voor Sint-Denijs-Westrem, *Heemkring Scheldeveld*, Jaarboek XXVII, 1999.
- DELBAERE E., 'Het Gemeenteplein', *Sint-Denijs-Westrem in beeld*, deel 1, Baarle 1979.

Archieven

- Gent, Archief Agentschap Onroerend Erfgoed, Oost-Vlaanderen, Dossier Gemeenteplein Sint-Denijs-Westrem.
- Privé-archief eigenaar.

Websites

- <https://id.erfgoed.net>
- <http://www.royaltyguide.nl>
- www.genealogieonline.nl
- <https://thesaurus.onroerenderfgoed.be/conceptschemas/WAARDEYPES>
- www.wikipedia.org
- www.delcampe.net
- www.geopunt.be
- www.cartesius.be
- www.arcgis.be

MAR JAEN

Wapenstilstandlaan 59, 2600 Antwerpen

0496 66 26 51 | info@marjaen.be

<https://marjaen.be>